

patolog traktuje ciała nosicieli zarazy”⁷. To, o czym można rozważać bez obawy o gniew współczesnych intelektualistów jest ciało i jego potrzeby oraz psychika będąca rzecznikiem nieograniczonej woli i wyobraźni. Wszelkie racjonalne idee kultywowane od wieków przez tak zwaną „ontoteologię” jawią się jako dyskurs europocentrycznego imperializmu, zniewolenia i paternalizacji. Być może dlatego, Lilla pozostaje myślicielem wiernym nowożytnej myśli politycznej. Jednak myśl ta – stale radykalizowana – ewoluuje, przyjmując postać klimatu intelektualnego, który przestaje się już podobać nawet niektórym współczesnym liberałom.

Lilla, odrzucając nakazy etyki racjonalnej, odrzuca tym samym rozum na rzecz retoryki i wyobraźni, o którą należy walczyć – zdaniem autora – by zdobyć i utrzymać władzę. „Liberałowie abdykowali z walki o amerykańską wyobraźnię. «Koniec liberalizmu, jaki znamy» to opowieść o tej abdykacji”, konkluduje pesymistycznie Mark Lilla.

Adam Janas

Uniwersytet Warszawski

Wydział Pedagogiczny

ORCID: 0000-0002-3284-6620

*Badanie. Dojrzewanie. Rozwój (na drodze do doktoratu).
Odrębność metodologiczna a dyscyplinarność danej dziedziny
wiedzy, praca zbiorowa pod redakcją Franciszka Szloska,
Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej
im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Instytut Technologii
Eksplotacji – PIB, Warszawa–Radom 2016, 374 s.*

Monografia pod redakcją Franciszka Szloska zatytułowana: *Badanie. Dojrzewanie. Rozwój (na drodze do doktoratu). Odrębność metodologiczna a dyscyplinarność danej dziedziny wiedzy* jest dziełem wielu autorów. Praca zawiera trzydzieści pięć artykułów, podzielonych na sześć części. Całość poprzedzona jest słowem wstępnym, poświęconym głównie Ogólnopolskiemu Seminarium Badawczemu, jego genezie, założeniom oraz osiągnięciom. Profesor Szlosek w słowie

---

⁷ T. Pangle, *Uszlachetnienie demokracji*, tłum. M. Klimowicz, Wydawnictwo Znak, Kraków 1994, s. 107.

wstępnym podkreślił, że ogólnopolska szkoła metodologiczna realizowana była w formach konferencyjno-warsztatowych i w ten sposób miała udział w przygotowaniu uczestników do działalności badawczej. Rok 2016 r. kończy działalność szkoły naukowej w dotychczasowej formule i przy dotychczasowym kierownictwie. Książkę zamyka lista uczestników ostatniego spotkania w Zubercu. Miłym akcentem jest umieszczenie na okładce książki fotografii uczestników i osób uczestniczących w konferencji.

Na część pierwszą zatytułowaną: „70-lecie urodzin profesora Jerzego Kunikowskiego” składają się trzy teksty profesorów, którzy doceniając Jego dorobek naukowy dzielą się swoimi doświadczeniami ze współpracy z Nim. Redaktor naukowy monografii w swoim artykule *Być otwartym na ludzi* – podkreśla wartość 15-letniej współpracy w kontekście „[...] otwartości na ludzi, za co mu gorąco dziękuję. Być bowiem otwartym na ludzi oznacza być człowiekiem” (s. 15). W swoim tekście omawia drogę naukową Jubilata aż do uzyskania tytułu profesora oraz doktora honoris causa jako – najwyższej godności naukowej. Zwrócił uwagę na szczególnie wymiar humanistyczny jego współpracy z ludźmi.

Nella G. Nyczkało w artykule *Godny syn polskiego narodu i wielki przyjaciel Ukrainy* – ukazuje sylwetkę naukową profesora zwyczajnego, doktora habilitowanego Jerzego Kunikowskiego na podstawie prawie dwudziestoletniej współpracy. „Zainteresowania naukowe Profesora – to metodologia, kompetencje metodologiczne, studiowanie nauk humanistycznych, szczególnie pedagogiki, problemy przygotowania i rozwoju profesjonalnego nauczyciela, podwyższenia kwalifikacji kadr wojskowych i cywilnych. Zapoczątkował On nowy kierunek badań naukowych z zakresu pedagogiki pracy – edukacja dla bezpieczeństwa” (s. 17). Nyczkało zauważa również szacunek Jubilata do dorobku naukowego twórców pedagogiki pracy: Tadeusza Waśława Nowackiego, Stanisława Kaczora, Zygmunta Wiatrowskiego. Autorka artykułu dostrzega w publikacjach Kunikowskiego ważną z punktu widzenia społecznego i pedagogicznego problematykę, jaką jest: „wychowanie i edukacja takiego człowieka, który byłby osobowością rozwiniętą intelektualnie i wrażliwą społecznie, który miałby motywację do pogłębiania wiedzy, doskonalenia kompetencji profesjonalnych i dążenia do stałego podwyższania swoich kwalifikacji odpowiednio do współczesnych wymagań” (s. 19). Wieloletnia współpraca Nyczkało z Jubilatą zaowocowała wspólną publikacją *Innowacyjność w nauce i edukacji*, która ukazała się w Polsce i w Ukrainie. Autorka zwraca uwagę na szczególny dar Profesora do pisania wierszy o wartości życia, nadziei, przyjaciółach, patriotyzmie. W grudniu 2014 r. profesor Kunikowski otrzymał od Prezydenta Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy zaszczytny tytuł – doktora honoris causa. Zapewne artykuł zyskałby więcej czytelników, gdyby był przetłumaczony z języka ukraińskiego na język polski.

Józef Bednarek w tekście *Profesor Józef Kunikowski jako niezwykle człowiek, wybitny pedagog i nauczyciel oraz kompetentny badacz* opisuje zasługi Profesora w zakresie badania teoretycznych podstaw edukacji obronnej i edukacji dla bezpieczeństwa. Autor wskazuje na rolę współpracy i kontaktów Kunikowskiego w Akademii Obrony Narodowej oraz podczas Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego w Ustroniu i Zuberu.

Część druga zatytułowana „Odrębność metodologiczna w naukach humanistycznych i społecznych” składa się z siedmiu tekstów Autorów, które bardzo adekwatnie do tytułu części wpisują się w jej tematykę.

Marian Nowak w artykule *Jedność i jednolitość nauk a metodologia badań pedagogiki (chrześcijańskiej)* inspirowane do podejmowania interdyscyplinarnego dialogu między dyscyplinami i subdyscyplinami pedagogicznymi i w konsekwencji otwarcia na inne dyscypliny i dziedziny nauk i w konsekwencji rezultatów transdyscyplinarnych w nauce.

Mirosław J. Szymański w pracy *Specyficzne nurty rozwoju badań nad wychowaniem* wskazuje na konieczność studiów i badań holistycznych, syntetyzowania prac z różnych dziedzin nauki na użytek teorii i praktyki. Skuteczną formą rozwiązywania teoretycznych i praktycznych problemów oświaty i wychowania będą pełniły zespoły specjalistów o wielostronnych kompetencjach naukowych i doświadczeniach praktycznych.

Stanisław Juszczyk w tekście *Niejednorodność pedagogiki i sposobów jej postrzegania a wielość podejść teoretyczno-metodologicznych w naukach o wychowaniu* sugeruje, aby pedagogikę traktować jako „super” naukę syntetyzującą teorie, problemy, metody i działania na rzecz realizacji wspólnego celu jakim jest wychowanie. W metodologii często korzysta się z socjologii lub innych nauk społecznych. Autor zaznacza, iż trudność w prowadzeniu badań empirycznych polega na zróżnicowanej terminologii wynikającej z zapożyczeń z innych dyscyplin naukowych. Stanowi to duże wyzwanie dla badacza, który może spotkać się z krytyką innych badaczy preferujących inny nurt metodologiczny.

Mirosław J. Szymański w artykule *Odrębność metodologiczna komparatystycznych badań pedagogicznych* charakteryzuje i porównuje dwa nurty: oświeceniowo-pozytywistyczny i antypozytywistyczny, ukazując również dziesięć hasłowo wyrażonych przeciwstawień. W artykule Autor omówił funkcje komparatystycznych badań pedagogicznych podkreślając, iż we wszelkiej komparatystyce zasadniczym problemem jest kwestia porównywalności. „Funkcje podejścia porównawczego sprowadzić można do czterech zasadniczych: idiograficzne, melioracyjne, ewolucjonistyczne i eksperymentalne” (s. 71). Szymański podkreśla wzrost znaczenia pedagogiki porównawczej w kontekście przeciwstawnych dążeń. Z jednej strony są tendencje do unifikacji systemów oświatowych w krajach Unii Europejskiej zgodnie z hasłem „europejskiej przestrzeni edukacyjnej”

i drugiej dążenie do zachowania tradycji i niezależności narodowych systemów oświaty i wychowania.

Nella G. Nyczkało w artykule *Metodologiczne dojrzewanie w poszukiwaniach naukowych: teoria i praktyka* – odnosząc się do konkretnych przykładów ukraińskich i polskich – podkreśliła wagę dojrzewania do roli badacza, istoty poszukiwania naukowej prawdy oraz prawidłowości w badaniach. Jej zdaniem świadomość metodologicznego dojrzewania, wkładu naukowców w rozwój różnych szkół naukowych z określeniem perspektyw działalności w dobie społeczeństwa informacyjnego jest warunkiem przygotowania nowej generacji uczonych (por. s. 77). Tekst zawiera pięć „podrozdziałów”: Kultura metodologiczna badacza, Metodologiczne dojrzewanie uczonego, Pole badawcze profesjonalnej pedagogiki, Na naukowym polu pedeutologii, Na polu naukowym komparatystyki. Kultura metodologiczna badacza jest wpisana w proces dojrzewania metodologicznego. Modernizuje wiedzę metodologiczną i orientację na przyszłość, co pozwala prognozować działalność naukową młodego badacza (por. s. 79). Autorka podkreśla rolę synergii rozumianej jako zjawisko zwiększania działania jednego katalizatora przez dodanie innego. „Dzisiaj synergia, pokonująca stan interdyscyplinarny, szybko przekształca się w nosiciela nowego paradygmatu stylu myślenia. Nowa metodologia ucieleśnia się w technice, sztuce, ekonomice i, bezwarunkowo, powinna przeniknąć do edukacji” (s. 78).

Do cech kultury metodologicznej Autorka zalicza: wielopoziomowość wraz z wiedzą interdyscyplinarną (filozoficzną, ogólnonaukową, pedagogiczną i inną), kulturę metodologiczną nauczyciela (por. s. 79). Analizowane koncepcje mają duże znaczenie dla określenia zasad metodologicznych badań z różnych subdyscyplin nauk pedagogicznych – pedagogiki ogólnej, profesjonalnej, porównawczej, pedeutologii, andragogiki itd. (por. s. 80).

Nyczkało w podrozdziale Metodologiczne dojrzewanie uczonego, analizuje problem „metodologicznego dojrzewania” i „metodologicznego wzrastania”. Wskazuje, że rezultatem dojrzewania metodologicznego uczonego jest krytyczne opracowanie, myślenie konceptualne, nastawione na ciągłe samopoznanie, samorozwój, samorealizację, co stanowi dobry fundament dla formułowania naukowej kompetencji młodego badacza (s. 81). Przyjmując taki punkt widzenia Autorka w kolejnych trzech podrozdziałach ukazuje specyfikę dojrzewania metodologicznego doktorów habilitowanych nauk pedagogicznych, profesorów: Romana Gurewicza (Winnicki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Michała Kociubińskiego), Oleksandry Dubaseniuk (Żytomierski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. I. Franko) i Natalii Bidjuk (Chmielnicki Uniwersytet Narodowy). Nyczkało zaznacza wspólne cechy metodologicznego wzrastania, pisząc: „szczególnie zwraca na siebie uwagę trajektoria formacji i rozwoju ich metodologicznej dojrzałości wprost od praktyki do teorii, która jest ugruntowana

na wzajemnie uzupełniających się tradycjach przyrodniczo-naukowego i humanistycznego poznania prawdy naukowej” (s. 87–88).

Autorka artykułu zauważa, iż „proces dojrzewania metodologicznego każdego naukowca ma swój początek, swoje specyficzne etapy i... nie ma końca” (s. 88). Metodologiczne dojrzewanie zaś – to proces indywidualny, którego efektywność zależy od moralno-etycznych, duchowych, naukowo-profesjonalnych jakości i psychofizjologicznych cech badacza. „Ostre naukowe dyskusje w parze z życzliwością, tolerancją pozytywnymi prognostycznymi wizjami starszego pokolenia naukowców, serdeczny klimat stosunków «nauczyciel–uczeń» – wszystko to staje się niesamowitą receptą na sukces wzrastania metodologicznego” (s. 88).

Drugi artykuł Nyczkało zawarty w recenzowanej publikacji jest napisany w języku ukraińskim.

Jarosław Gara w rozważaniach *Epistemologiczno-metodologiczne horyzonty fenomenologicznych nastawień badawczych* koncentruje się na fenomenologicznej metodzie, która uczy koncentracji na rzeczach ważnych i niejako wymusza je. Specyfika przedmiotu analizy fenomenologicznej, co zaznacza Autor artykułu, z konieczności wymusza koncentrację na tym, co istotne. Następnie pisze: „[...] fenomenologiczna analiza refleksyjna obejmować może, i zazwyczaj obejmuje, zarówno aspekty pierwszorzędne, jak i drugorzędne jakiegoś przedmiotu zainteresowania. Koncentracja na sprawach drugorzędnych odgrywa jednak o tyle jakieś znaczenie w analizie fenomenologicznej, o ile jest sposobem przybliżenia i odsłonięcia spraw pierwszorzędnych” (s. 98).

Jolanta Jarocka-Piesik, Tatiana Walkowiak w artykule *Metody badawcze stosowane w poszczególnych subdyscyplinach pedagogicznych w pracach magisterskich* zwróciły uwagę na rolę badań i metodologii w pracach magisterskich. Autorki dokonały analizy 165 prac magisterskich w roku akademickim 2014/2015 na kierunku pedagogika w czterech specjalnościach: pedagogice, pedagogice wczesnoszkolnej i przedszkolnej, pracy socjalnej, pedagogice resocjalizacyjnej z profilaktyką uzależnień. Przedmiotem analiz były: metody badawcze zastosowane przez studentów, sposoby opracowania materiału badawczego uwzględniając procentowe przedstawianie wyników, metody pozycjonowania i korelacje. W podsumowaniu autorki stwierdzają: „Warto jest zatem uczyć młodych ludzi, szczególnie przyszłych nauczycieli oraz pedagogów, sposobów dochodzenia do wiedzy i przekonań, po to by kształtować w nich krytyczną postawę zarówno wobec własnych, jak i cudzych sądów oraz wierzeń” (s. 106).

Trzecia część książki: „Rola szkoły naukowej w metodologicznym dojrzewaniu” to bardzo interesujący zbiór tekstów recenzowanej publikacji.

Maciej Tanaś w artykule *Szkoła naukowa – źródło wiedzy, przestrzeń dyskursu oraz droga osobistego rozwoju naukowego*, opisuje wspólnoty naukowe w ujęciu

historycznym, porównuje i wyróżnia kolejno cechy szkół naukowych. Zauważa jednocześnie ich konkurencyjność, gdy w XIX i XX w. pojawiły się liczne szkoły nauk humanistycznych i społecznych (s. 109). Tanaś pisząc o relacjach mistrz–uczeń, wskazuje przykład Kazimierza Twardowskiego, którego charyzma doprowadziła do tego, że „Jego uczniowie ponieśli myśl swego mistrza, realizując odwieczne marzenie o przekraczaniu granic biologicznego porządku i dziedziczeniu nie tylko cech genetycznych, ale też wiedzy i kultury” (s. 114). Było to zależne „od intelektualnych predyspozycji uczniów i w pewnym stopniu od ich liczby” (s. 114). Omawiając już współczesne seminarium metodologiczne pedagogiki pracy (zwane obecnie Ogólnopolskim Seminarium Badawczym), a zapoczątkowane przez Tadeusza Nowackiego, Stanisława Kaczora, Zygmunta Wiatrowskiego, Franciszka Szloska, Kazimierza Czarneckiego, Wandę Rachalską i innych, Tanaś wyróżnia ósmą cechę szkoły naukowej, która „służy kształceniu metodologicznemu na poziomie doktoratu oraz rozwojowi kompetencji naukowych prowadzącemu do uzyskania habilitacji i tytułu profesora” (s. 119). Autor artykułu widzi rolę Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego, nie tylko w budowaniu humanistycznej dyscypliny nauk pedagogicznych czyli pedagogiki pracy, ale również w stymulowaniu rozwoju naukowego wszystkich jego uczestników. „W tym sensie OSB jest przykładem szkoły letniej i/lub zimowej sięgającej do najlepszych, klasycznych wzorów” (s. 120). Autor zauważa naukową i społeczną potrzebę kontynuacji tradycji intelektualnej Szkoły Tadeusza Nowackiego zwanej *L'école de pensée*, której zadania są wciąż aktualne (por. s. 120).

Dorota Jankowska w pracy *O socjologiczno-psychologicznym fenomienie szkół naukowych*, zadaje podstawowe pytanie *Quo vadis schola scientiae?* – obejmując nim pytania o przyszłość szkół naukowych, pytania o przyszłość nauki i co za tym idzie, o przyszłość uczelni akademickich i instytutów naukowych. Codzienność akademicka – jak pisze autorka – skłania do smutnej refleksji o działalności szkół naukowych, w przeciwieństwie do dynamicznie działających zespołów badawczych pod kierunkiem rzutkich liderów. W tekście podkreślono mertonowską zasadę wspólnotowości i bezinteresowności działań naukowców – skupionych na poznawaniu i głoszeniu prawdy. Autorka daje niezwykle cenne przesłanie czytelnikowi: „Służyć poznawaniu prawdy i głosić prawdę to credo ponadczasowe dla wszystkich parających się nauką i powinno ono przyświecać także zespołom ludzkim, które będą czynić to w przyszłości. Szkoły naukowe bowiem istniały i istnieć powinny, dla szukania prawdy (zjednoczonej z dobrem i pięknem), a nie dla produkcji wiedzy i jej komercjalizacji” (s. 128).

Szlosek w artykule *Szkoła Lwowsko-Warszawska i jej rola w rozwoju polskiej nauki* podkreśla rolę Kazimierza Twardowskiego oraz szkoły lwowsko-warszawskiej, ukazując jej znaczenie dla rozwoju nauki. Autor przyjmuje tezę „że szkoła ta jest do dzisiaj dominującym przykładem osiągnięć wspólnoty uczonych w naszym kraju” (s. 132).

Stanisław Juszczuk poświęca swój tekst *Roli mistrza w kształtowaniu rozwoju naukowego jednostki i kreowaniu szkoły naukowej*. Pisze w nim, iż podejmuje dyskurs na temat roli mistrza i szkoły w rozwoju naukowym jednostki – z inspiracji Szloska. Autor akcentuje udział młodego naukowca w szkole naukowej jako najbardziej racjonalną drogę do jego rozwoju naukowego. Po czym konkluduje, iż efektywny rozwój młodego naukowca nastąpi wówczas „gdy trafi on do uznanej szkoły naukowej i będzie miał okazję częstych interakcji z mistrzem oraz z innymi uczestnikami szkoły” (s. 142). Juszczuk składa podziękowania Szloskowi za kierowanie i prowadzenie Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego, „niestrudzonemu organizatorowi Seminarium, pomysłodawcy tematów poszczególnych spotkań i pierwszemu dyskutantowi, zapraszającemu wielu wykładowców reprezentujących różne szkoły metodologiczne [...]”. Za ten trud, starania i realizację znakomitych koncepcji składam Panu Profesorowi w imieniu środowiska katowickiego pedagogów serdeczne podziękowania i jednocześnie gratuluję sukcesu w postaci wysokiej jakości naukowej seminarium” (s. 141).

Szlosek w swoim artykule *Szkoła Profesora Tadeusza Nowackiego* omówił Ogólnopolskie Seminarium Pedagogiki Pracy jako legendarną szkołę Tadeusza Nowackiego. Autor scharakteryzował genezę placówki, której efektem było stworzenie pedagogiki pracy jako subdyscypliny naukowej z wyodrębnionym środowiskiem naukowym.

Część czwarta: „Metodologiczna specyfika subdyscyplin pedagogicznych”, to niezwykle wartościowy i inspirujący rozdział omawianej pracy. Składa się z sześciu tekstów, które razem wzięte poddają namysłowi konieczność wyodrębniania specyficznych metod wyłącznie dla pedagogiki pracy.

W tekście otwierającym rozważania tej części Waldemar Furmanek stwierdza, iż „Praca zawodowa jest dominującą formą pracy człowieka” (s. 147). Wymiary czasu pracy zmieniają się wraz z dynamiką zmian cywilizacyjnych i mają bezpośredni wpływ na rozwój zawodowy człowieka. Do zmieniającej się rzeczywistości powinna przygotować edukacja, wychowanie do pracy, wychowanie do wartości – dlatego Autor inspirował do dyskursu pedagogów „interesujących się problematyką teleologii wychowania zawodowego” (s. 166).

Z kolei Urszula Jeruszka w tekście *Uniwersalizm czy specyfika metod badawczych w pedagogice* koncentruje się na metodach badań z obszaru nauk społecznych. Autorka stawia tezę, którą w wyniku analizy uwiarygadnia: w badaniach realizowanych w poszczególnych subdyscyplinach pedagogicznych jest miejsce zarówno na uniwersalizm metodologiczny, jak i potrzebę odwołania się do specyficznych sposobów osiągania celów badawczych. W konkluzji Jeruszka podaje w wątpliwość kwestię „czy metody badań są dobrym kryterium

wyodrębniania – w ramach nauk społecznych – pedagogiki oraz – w jeszcze większym stopniu – wyodrębniania subdyscyplin pedagogicznych” (s. 176).

Przedmiot badań pedagogiki pracy, dorobek Nowackiego i jego wkład do rozwoju pedagogiki pracy jako nauki, to krąg tematyczny artykułu Barbary Baraniak. Autorka za Nowackim zaznacza rolę wychowania w ukazywaniu człowieka jako wartości i wartości jego pracy.

Czesław Plewka w tekście: *Czynniki orzekające o metodologii badań w pedagogice pracy*, wymienia siedem czynników: przedmiot i cel badań (terminologia i nazewnictwo), wgląd badawczy, stosowane metody, techniki i narzędzia badawcze, forma i sposób wypowiedzianych twierdzeń, stopień związku subdyscypliny z praktyką, uwarunkowania społeczno-kulturowe jako zasadnicze w kształtowaniu sposobów badań na gruncie pedagogiki pracy. Autor pisze: „przyjęta metodologia badań musi umożliwiać realizację założonych celów [...] zdobycie wiedzy maksymalnie obiektywnej (pewnej), konkretnej i umożliwiającej uzasadnienie twierdzeń o pewnym jednostkowym przedmiocie badań lub o pewnej ograniczonej czasowo przestrzennie klasie zjawisk czy procesów” (s. 206).

Plewka zaznacza, iż zagwarantowanie środków na etapie doboru procedury badań jest podstawą sprawnego przeprowadzenia badań i realizacji celu. Istotnym symptomem pedagogiki pracy jest brak zwartej całościowej metodologii pedagogiki pracy uwzględniającej najnowsze tendencje metodologii nauk humanistycznych i społecznych. „Wydaje się, że jedną z głównych przyczyn, która sprawia, że nadal nie dopracowano się całościowej i jednoznacznie określonej metodologii badań pedagogiki pracy jest złożoność przedmiotu badań tej subdyscypliny i w związku z tym duże trudności metodologiczne związane z formułowaniem problemów badawczych” (s. 203–204).

Michał Kwiatkowski w pracy: *Konieczność interdyscyplinarnego podejścia do badań z zakresu pedagogiki pracy – próba uzasadnienia* podkreśla znaczenie badań interdyscyplinarnych i wysuwa postulat o powszechności badań interdyscyplinarnych „przy zachowaniu odrębności teoretycznej, ale w zamian z wykorzystaniem wszystkich zasadnych metod i narzędzi badawczych” (s. 213). Uzasadniając ten pogląd, Autor podkreśla, iż przy dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości dokonuje się dezaktualizacja zdobyczy nauki oraz ich trafność i adekwatność. Cywilizacja informacyjna i gospodarka oparta na wiedzy, wyznaczają nowe standardy edukacyjne, organizacyjne.

Marian Piekarski w tekście *Procedura badań przydatności zawodowej według Kazimierzy Korabiowskiej-Nowackiej* omawia procedurę badań, odnosząc się do wyjaśnienia pojęcia, funkcji, struktury procesu badawczego i miejsca procedury w modelu metodologicznym. Piekarski podkreśla znaczenie procedury badań, pisząc: „Dla badaczy stanowi ona pomoc w planowaniu badań, w monitorowa-

niu ich przebiegu, w doskonaleniu, a po zakończeniu badań pokazuje optymalny przebieg procesu badawczego” (s. 222).

Część piąta książki to wybrane aspekty jakościowych i ilościowych badań w naukach społecznych. Ukazuje różne podejścia do badań w różnorodnych subdyscyplinach pedagogicznych.

Józef Bednarek, Anna Andrzejewska, Bożena Wujec w artykule: *Specyfika badań wpływu cyberprzestrzeni na człowieka* wskazują na nowe zagrożenia w cyberprzestrzeni, w szczególności dla najmłodszego pokolenia. Autorzy zaznaczają, że występuje pilna potrzeba kształtowania i doskonalenia nowych kompetencji cyfrowych w tym umiejętności informacyjnych i informatycznych nauczycieli, zaś „Nowe obszary (kierunki) badawcze związane z przedmiotem analiz powinny być w większym stopniu przedmiotem nie tylko kształcenia, ale i badań naukowych w ramach seminariów ze studentami” (s. 238).

Joanna M. Łukasik w pracy: *Konkursy pamiętnikarskie w badaniach pedeutologicznych* przedstawia genezę konkursów pamiętnikarskich i ich wartość w badaniach pedeutologicznych. Autorka ukazuje obszary wiedzy o nauczycielu i omawia kilka kluczowych perspektyw wykorzystywania materiałów pamiętnikarskich pozyskiwanych drogą konkursową. Zauważa jednocześnie niewielki stopień korzystania w naukach społecznych z pamiętników i dzienników, które są ważnym źródłem poznania.

Sylwia Galanciak pisząc o jakościowych narzędziach informatycznych z obszaru nauk społecznych w badaniach z zakresu pedagogiki medialnej, podkreśla rolę rozwoju technologii informatycznej we wspieraniu pracy badawczej, zwraca uwagę, że w naukach społecznych nastąpiło to stosunkowo późno tj. w latach 80. XX w. Pedagog jako osoba odpowiedzialna za wyznaczanie ścieżek rozwoju oraz rozpoznawanie obszarów działań zarówno edukacyjnych, jak i wychowawczych w obliczu zagrożeń, wynikających z korzystania z sieci, zobowiązany jest do monitorowania sytuacji w sieci. Wymaga to namysłu badawczego i zastosowania przemyślanych technik kształcenia i wzmacniania osobowości wychowanków. Zasadę tę według Galanciak warto stosować – przez analogię – w pracy naukowej badacza.

Jarosław Michalski w tekście: *Kategoria oporności wobec wskaźników i parametrów liczbowych w pedeutologii* – omawia znaczenie badań empirycznych, wskazując, że „Pedeutologia jako nauka nie powinna rezygnować z konstruowania teorii czy twierdzeń pozbawionych strony empirycznej, gdyż ona stanowi o jej pełnym statusie naukowym” (s. 265). Autor artykułu stawia trzy kwestie: Pierwsza dotyczy ujmowania badań od strony wewnętrznych obszarów działalności nauczycieli np. moralności, uczciwości, inteligencji duchowej, wartości. Kwestia druga to problem nauczyciela w kontekście „wartości nierozpoznanych”. Rozumienie sensu bycia nauczycielem, nieodłącznie związane jest z podstawami

wiedzy z zakresu personalizmu, kultury, z zagadnieniem wolności, fenomenu relacji. Trzecia kwestia to potrzeba opracowania właściwej procedury metodologicznej i rozwój kompetencji metodologicznych badacza, w tym również gotowość do dyskusji o wynikach badań.

Teresa Janicka-Panek w artykule *W poszukiwaniu tożsamości metodologicznej pedagogiki wczesnoszkolnej* wyjaśnia pojęcie tożsamości i tożsamości kulturowej. Stawia jednocześnie pytanie o potrzebę wyodrębniania metodologii w pedagogice i przeciwnie: jak wykorzystać w pedagogice metodologię „inkorporowaną”. Autorka rozpatruje w kontekście historycznym pracę pedagogiczną z małym dzieckiem. Stwierdza, że praca ta ma długą historię, co dowodzi tożsamości kulturowej metodologii badań pedagogicznych. Kolejnymi aspektami rozważanymi w artykule są kontrowersje w sprawie problemu poszukiwania tożsamości pedagogiki oraz zagadnienie tożsamości pedagogiki w okresie transformacji ustrojowej, a także tożsamość metodologiczna pedagogiki wczesnoszkolnej. Konkludując Autorka podkreśla, iż w dobie reformowania polskiego systemu oświaty, stworzono warunki do badań nad dziećmi sześciolletnimi w roli uczniów. W Jej przekonaniu powinno być to wykorzystane w systemowych badaniach „w celu określenia mocnych i słabych stron projektowanej zmiany” (s. 284).

Olga Chyżna pisząc o przygotowaniu artystyczno-pedagogicznym przyszłego nauczyciela szkoły podstawowej w systemie edukacji ustawicznej na Ukrainie, zauważa, że analiza działalności artystyczno-pedagogicznej przyszłego nauczyciela przyczyniła się do opracowania *strukturalno-funkcjonalnego modelu* przygotowania studentów specjalności „edukacja podstawowa” do edukacji artystycznej, wyrażającej się w integralności, otwartości, dynamiczności, mobilności. „Integracja systemu edukacji Ukrainy w światowej przestrzeni edukacyjnej, dokonuje się na podstawie priorytetu interesów narodowych” (s. 299).

Jarosław Korczak w tekście: *Proces kształcenia jako obszar badań w działaniu* porusza dwa zagadnienia, w których opisuje „teoretyczne implikacje przemawiające za potrzebą wykorzystania badań w działaniu [...]” oraz „metodologię ich wykorzystania na przykładzie badań pracy nauczycieli” (s. 301). Konkludując, uczestnictwo w badaniach „zmusza do refleksji nad samym procesem kształcenia, nad wyzwaniem, które stają przed nauczycielami podczas ich codziennej pracy” (s. 314).

Błażej Przybylski pisząc o *potrzebie badań ideologii edukacyjnych*, ukazuje korzyści i konsekwencje prowadzenia badań nad ideologiami oraz podkreśla znaczenie ideologii edukacyjnych, które „stanowią jeden z wielu przedmiotów refleksji pedagogicznej” (s. 322).

Część szósta książki: „Różne problemy teorii i praktyki w szerokim kontekście metodologicznym” – obejmuje pięć zróżnicowanych tekstów.

Analizę wyników badań interdyscyplinarnego ujęcia uwarunkowań zmienności genów i wpływu środowiska społecznego na ich funkcjonowanie przeprowadził w artykule *Społeczne uwarunkowania zmian genetycznych w naszym życiu, rozwoju, działaniu – najnowsze wyniki badań* Kazimierz M. Czarnecki. Zauważa On, że radykalnie zmieniająca się sytuacja badań naukowych sprzyja coraz dokładniejszym metodom i narzędziom badawczym w biologii, medycynie, psychologii, pedagogice. Dzięki temu zmienia się sposób patrzenia na rzeczywistość. „Prawdą jest to, że epigenetyka jest – poza «naturą» i «wychowaniem» – trzecim czynnikiem warunkującym nasze życie, zmienność i działanie” (s. 331). Autor artykułu wyprowadza z badań nad zmiennością genów w naszym życiu, rozwoju i działaniu wyprowadza generalnie dwa wnioski dla pedagogów i psychologów: (1) potrzeba skorygowania poglądów, twierdzeń o niezmienności i genów jako trwałych wyznaczników naszego życia; (2) w badaniach naukowych należy wyodrębnić „niezależne zmienne środowiskowe jako potencjalne wyznaczniki warunkujące zmienności genów w naszym życiu, rozwoju i działaniu” (s. 331).

Marianna Marek-Ruka w tekście *Rehabilitacja zawodowa osób z niepełnosprawnością intelektualną. Osiągnięcia i perspektywy*, pisze, że „Głównym celem we współczesnym podejściu do osób z niepełnosprawnością jest ich samodzielne i niezależne życie w otwartym środowisku oraz zapewnienie im niezbędnej pomocy i wsparcia” (s. 333). Autorka artykułu twierdzi, iż warunkiem dobrego przygotowania do życia jest społeczne funkcjonowanie w środowisku równieśniczym od przedszkola do pracy na wolnym rynku. Omawiając rehabilitację zawodową charakteryzuje, zgodnie ze wskazaniami Unii Europejskiej, nową formę zatrudnienia osób niepełnosprawnych na otwartym rynku pracy. W typowym zakładzie pracy jest to zatrudnienie wspomagane przy pomocy tzw. trenera pracy lub osobistego asystenta zawodowego. Celem jest ułatwianie przechodzenia pracowników zakładów pracy chronionej na otwarty rynek pracy.

Sylwia Galanciak na kanwie XVI Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego w Ustroniu poszukuje odpowiedzi na pytanie: „czy subdyscypliny pedagogiczne dysponują swoistymi dla siebie metodami badań, czy zatem można mówić o ich dojrzałości i samodzielności naukowej w ramach paradygmatu badań pedagogicznych” (s. 343). Rozważania konkluduje stwierdzeniem, że dla pedagogiki medialnej wciąż wyzwaniem jest „stworzenie uniwersalnej, możliwie odpornej na rewolucje techniczne metodyki nauczania o mediach i z wykorzystaniem mediów” (s. 351). Stare schematy dydaktyczne przestają się sprawdzać, blokując uczniów i nowe media.

Danuta Szeligiewicz-Urban w artykule: *Metody stymulowanego uczestnictwa w pracach ręcznych osób niepełnosprawnych w kontekście polskiego manualizmu profesora Tadeusza Nowackiego* zauważa, że Nowackiego można uznać za twórcę polskiego manualizmu, ponieważ zwrócił uwagę na rolę prac ręcznych w pracy

i terapii osób niepełnosprawnych oraz na stopień, w jakim praca wpływa na proces uspołeczniania i życia w społeczeństwie. „Manualizm w takim ujęciu podkreśla cele terapii zajęciowej oraz to, w jakim stopniu terapia ta ma powiązanie z rehabilitacją osoby niepełnosprawnej” (s. 354).

Autorka omawia genezę manualizmu, znaczenie terapii przez pracę, cele terapii zajęciowej, wieloaspektowy charakter pracy terapeuty zajęciowego, charakteryzuje wybrane formy terapii zajęciowej. Ponadto podkreśla wartość prac ręcznych, które wyrabiają dokładność, sumiennność, wytrwałość, uczą realizować idee, które realizują się w przedmiotach (s. 363).

Marta Drabarek w artykule *Analiza dokumentów szkoły na przykładzie raportów z opracowaniem wyników egzaminów zewnętrznych* – ukazuje możliwe klasyfikacje dokumentów szkolnych. W pracy dokonano klasyfikacji dokumentów szkolnych zgodnie z przyjętymi kryteriami. Analiza dokumentów jest nieinwazyjną metodą badań, w której badacz nie zakłóca funkcjonowania pracy szkoły. Drabarek podkreśla fakt, iż „badacz sam musi udzielić sobie odpowiedzi na pytania o autentyczność dokumentów oraz wiarygodność ich autora” (s. 367). Autorka unaocznia rolę badacza, który stawia pytania o autentyczność badanego dokumentu i jednocześnie odpowiada na nie, podając jako ilustracje przykłady szkolne.

Danuta Książek w tekście *Interdyscyplinarność nauki dla jesieni życia* przeprowadza analizę literatury przedmiotowej o starości, ukazując ją jako problem zainteresowań i badań interdyscyplinarnych dla andragogów, pedagogów społecznych i pracowników służb społecznych. Z efektów współpracy skorzystają pracownicy polityki społecznej, medycyny i ekonomii.

Książka *Badanie – Dojrzewanie – Rozwój (na drodze do doktoratu). Odrębność metodologiczna a dyscyplinarność danej dziedziny wiedzy* pod red. Szloska jest kolejną, szesnastą publikacją z serii wydawniczej – Biblioteka Pedagogiki Pracy, której redaktorem naukowym jest Henryk Bednarczyk. Monografia z tej serii przekazana jest czytelnikowi w twardej oprawie z zachowaniem jednolitej grafiki (różniące się kolorami) i estetyki wydawniczej.

Publikacja ta wskazuje obszary naukowej refleksji i jest jednocześnie wypadkową dyskursów podjętych na dwóch kolejnych seminariach, zorganizowanych przez Szloska w 2016 r. Tematyka sesji zimowej spotkania „Ustroń 2016” (1–3 lutego 2016 r.), została określona przez Szloska jako szukanie odpowiedzi na pytanie: „Czy kryterium autonomii metodologicznej jest warunkiem koniecznym wyodrębniania subdyscyplin pedagogicznych?” (s. 7).

Dyskurs i naukowa refleksja dotycząca „specyfiki metodologicznej i badawczej subdyscyplin pedagogicznych, specyfiki pozornej czy też rzeczywistej” (s. 7) nie miała charakteru rozstrzygającego, ale była to próba szukania odpowiedzi i jednocześnie ukazania pluralizmu stanowisk w tej kwestii. Problematyka zawarta w artykułach jest inspiracją i zachętą do podejmowania kolejnych

badań, co tym bardziej skłania do lektury publikacji. Celem kolejnego seminarium (23–27.08.2016) „Zuberec 2016” była próba odpowiedzi na pytanie: „Czy szkoła naukowa jest alternatywą wobec opieki indywidualnej, strategią stymulacji rozwoju naukowego jednostki, czy też są to strategie komplementarne i pożądane z punktu widzenia tempa i poziomu tego rozwoju?” (s. 8).

Z poczynionych w książce analiz, wynika, że konieczne jest poszukiwanie naukowej refleksji, budowania relacji mistrz–uczeń, podążanie za mistrzem. Recenzowana monografia jest cennym uzupełnieniem polskiego piśmiennictwa naukowego w zakresie metodologii i seminariów badawczych, w poszukiwaniu autorytetu, budowaniu własnego autorytetu, własnych obszarów badań naukowych, własnej drogi naukowego rozwoju, impulsem do własnych rozważań, badań i wniosków.

Szkoła naukowa to rodzaj namysłu nad własną pracą, nad ustawicznym samodoskonaleniem, nie tylko w kontekście pedagogiki, ale jak ma to wydzźwięk w wielu artykułach – w kontekście interdyscyplinarnym.

Recenzowana praca zbiorowa jest także płaszczyzną refleksji o wychowaniu młodego pokolenia w duchu respektowania zasad, poszanowania i wychowania do wartości, kształtowania kompetencji i umiejętności. Międzypokoleniowy dialog to również budowanie relacji mistrz–uczeń. Wspólnota naukowa stwarza okazję do bezpośrednich spotkań i dyskursów naukowych, co w dobie powszechności i dynamicznie rozwijających się technologii informacyjnych, ma szczególną wartość i wymowę.

Autorzy poszczególnych rozdziałów poprzez osobiste zaangażowanie i uczestnictwo w szkole naukowej organizowanej w formie konferencyjno-warsztatowej sprawili, że publikacja nabrała osobistego charakteru. Stworzyło to okazję do uczenia się od Mistrza i obcowania z Mistrzem.

Reasumując, rekomenduję tę wieloautorską monografię jako wartościową, metodologiczną publikację dla studentów, młodych badaczy, którzy podejmują trud badań naukowych i poszukują wskazówek do badań. Praca ta jest zaproszeniem do doskonalenia warsztatu metodologicznego, jak również włącza się w ogólnopolski (i nie tylko), interdyscyplinarny dyskurs w kontekście zwiększania i doskonalenia jakości badań naukowych.

Izabella Kust

Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie

ORCID: 0000-0003-2153-2404